

چکیده:

جاده های استان لرستان همیشه در معرض خطراتی مانند ریزش های سنگی بر سطح جاده ها قرار داشته است که بررسی دلایل آن و راه های پیشگیری از ریزش ها از اهمیت به سزایی برخوردار است. در این پژوهش به بررسی می زان پای داری سنگ های منطقه تنگ تیر در ۳۵ کیلومتری شهر خرم آباد و منطقه گاو زرده در ۷۰ کیلومتری خرم آباد در استان لرستان پرداخته شده است. جهت ارزیابی توده های سنگی منطقه مورد مطالعه از لحاظ پای داری شیب های سنگی در این پژوهش از روش WCS استفاده شده است. در این روش ۵ پارامتر از ویژگی های توده های سنگی شامل شاخص کیفیت توده سنگ (RQD)، فاصله داری ناپوستگی ها (K1)، ناهمواری سطح ناپوستگی ها (k2)، بر کننده سطح ناپوستگی ها (k3) و باز شدگی ناپوستگی ها (k4) مورد بررسی قرار می گیرند که در ذیل به تشریح هر کدام از آنها پرداخته شده است. کلید واژه ها: پای داری شیب، روش WCS، روش RQD، درزه ها، جهت داری

The investigation of Hazard Rock fall in roads Tang-e tir and Gavzarde region by WCS methode

Dr. Baharvand, S., Noryazdan, A., Maleki Rad, Z., Ghanbari, Z.

Abstract:

Geomorphological risks specially the movement of masses and more important than that, the Rock fall in connective roads of Zagros mountainous area always a serious risk which is needing the special science and hard working of sponsors. In the research we work on the levels of slope stability of tang-e tir region in 35 km of Khoramabad and Gavzarde region in 70 km of Khoramabad in Lorestan. For measuring of rock masses of this area we use the WCS methode. We searched 5 parametere such as index of RQD, roughness of discontinuities, filling of discontinuities, spacing of discontinuities and opening of discontinuities which we will explain all of them one by one.

Keywords: slope stability, WCS methode, RQD methode, Joints, Orientation

مقدمه:

توده سنگ حجمی از سنگ محسوب می شود که توسط ناپوستگی های ممانند شکستگی ها، درزه ها، سطوح لایه بندی، سطوح تورق و گسل ها به بلوک یا لایه های تقسیم گردیده است. به عبارت دیگر، به مجموعه ماده سنگ و ناپوستگی های کوچک و بزرگ مقیاس توده سنگ اطلاق می گردد [۴]. به منظور شناخت ویژگی های مهندسی توده های سنگی در ارتباط با اجرای پروژه های عمرانی رده بندی مهندسی توده سنگ انجام می شود، این رده بندی های ساده موجب می گردد تا رابطه مناسبی میان مهندس زمین شناس، کارشناس مکانیک سنگ، مهندس طراح و بی مانکنار برقرار گردد. محدوده ارتباطی خرم آباد - پلدختر شامل دو منطقه اصلی تنگ تیر در فاصله ۳۵ کیلومتری خرم آباد و گاو زرده در ۷۰ کیلومتری خرم آباد از نقاط حادثه خیز از لحاظ ریزش های سنگی می باشند. با توجه به شواهد موجود در این مناطق به نظر می رسد خطر ریزش های سنگی جدی تر از سایر نقاط منطقه مورد مطالعه می باشد جهت ارزیابی کمی و کیفی از درجه و پتانسیل خطر ریزش سنگ در این نقاط در این پژوهش سعی شده با استفاده از روش WCS اقدام به بررسی پای داری شیب های سنگی منطقه گردد و توده های سنگ منطقه را از لحاظ درجه خطر پذیری رده بندی نمود.

موقعیت جغرافیایی:

محدوده ارتباطی خرم آباد - پلدختر در منطقه تنگ تیر در فاصله ۳۵ کیلومتری خرم آباد واقع شده است. در محدوده ی تنگ تیر سارند های کشکان، تله زنگ و امیران رخ نمون دارند که به شکل تاقی س گون یا هم کنتاکت دارند، به شکلی که امیران در زیر تله زنگ رانده شده دی ده می شود و کشکان در گودی ناودی س گون تله زنگ دی ده می شود. لازم به ذکر است که منطقه تنگ تیر در زون رانده گی زاگرس (MZRF) واقع شده است.

^۱ - عضو هیات علمی گروه زمین شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد Baharvand_si@yahoo.com

^۲ - مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد

^۳ - دانشجوی کارشناسی ارشد تکنیک دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

^۴ - دانشجوی دکتری پتروژئولوژی دانشگاه علوم و تحقیقات

اولین همایش ملی معدن و علوم وابسته

اسفند ۱۳۸۸

تنگ گاو زرده در ۷۰ کیلومتری جنوب غربی شهر خرم آباد (درجاده خرم آباد - پلدختر) و ۴۰ کیلومتری شمال شهرستان پلدختر واقع شده است. راه ارتباطی آن از طریق جاده سراسری تهران - جنوب است این منطقه به طور کلی دارای آب و هوایی نسبتاً گرم است و به علت ارتفاع زیاد نسبت به سطح دری (۱۲۵ متر) دارای بارندگی مناسب در فصول پاییزی و زمستان است که به علت همین بارندگی ها این منطقه دارای پوشش گیاهی و درختان زیاد است. رودخانه کشکان که اصلی ترین رودخانه در جنوب استان لرستان است قسمتی از مسیر خود را در داخل تنگ گاو زرده طی می کند. سازندهای تشکیل دهنده تنگ گاو زرده سازندهای آسماری - شهبازان هستند که در مراحل پایانی کوهزایی آلبی دچار گسلش و چین خوردگی شده اند و طبقاتی از آن ها در منطقه دارای حالتی برگشته با شیب زیاد هستند.

رده بندی WCS :

این رده بندی در سال ۱۹۸۶ توسط Gahrooe & Singh ارائه گردیده و تاکنون توسط افراد دیگری مورد بررسی قرار گرفته است و روابطی بین آن با سایر رده بندی ها از جمله $Q-RMR$ به دست آمده است. این رده بندی علاوه بر کاربرد در تونل سازی در بحث پایداری شیروانی های سنگی نیز مورد استفاده قرار می گیرد [۲]. در این سیستم پنج فاکتور زیر دخالت دارند:

- شاخص کیفیت توده سنگ (RQD)
- فاصله داری ناپیوستگی ها (K1)
- ناهمواری سطح ناپیوستگی ها (k2)
- پر کننده سطح ناپیوستگی ها (k3)
- باز شدگی ناپیوستگی ها (k4)

برای محاسبه مقدار WCS می توان از روابط ساده ریاضی زیر استفاده کرد:

$$K=K1 \times K2 \times K3 \times K4 \quad [۲]$$

$$WCS=K \times RQD \quad [۲]$$

پس از محاسبه می زن WCS، سنگ بر اساس جدول شماره (۱) رده بندی می شود. همچنین برای تاثیر این فاکتور جهت ناپیوستگی ها در این رده بندی یک فاکتور تعدیل کننده مطابق جدول شماره (۲) ارائه گردیده است.

جدول ۱- کلاسهای مختلف سنگ مطابق با رده بندی WCS [۲]

Discription	Very poor	Poor	Moderate	Good	Strong
WCS	< ۰.۴	۰.۴-۱	۱-۲	۲-۵	۵-۱۰

جدول ۲- حدود تعدیل مقدار WCS محاسبه شده مطابق با جهت ناپیوستگیها [۲]

Discontinuities orientation	Normal of failure	Potential of failure	One made of failure	Two made of failure	Several made of failure
Slope	WCS×1	WCS×.833	WCS×.37	WCS×/135	WCS×/1

شاخص کیفیت توده سنگ (RQD):

شاخص کیفیت توده سنگ عبارت است از نسبت طول مجموع مغزه های به دست آمده در طول حفاری به کل طول چاله حفاری [۳]. هنگامی که مغزه ای در دست نباشد RQD را می توان از تعداد درزه ها در واحد حجم تخمین زد. RQD یک معیار مناسب در بررسی غیر مستقیم ابعاد بلوک های سنگی است. بدین ترتیب که با ازدیاد میزان تعداد درزه های موجود در

توده سنگ از میزان RQD کاسته می شود و این به مفهوم کاهش ابعاد بلوک های سنگی می باشد [۳]. جهت محاسبه RQD در مواردی که از حفاری استفاده نمی گردد از فرمول زیر استفاده می شود:

$$RQD = 115 - 3.3 J_v \quad [۷]$$

که در اینجا J_v عبارت است از تعداد درزه های موجود در واحد حجم سنگ. که جهت محاسبه آن از فرمول زیر استفاده می شود:

$$J_v = \sum (1/S_i) \quad [۸]$$

در اینجا S فاصله بین دسته درزه های اصلی در متر در یک پیمایش مستقیم یا Scanline است. چنانچه درزه برداری به شکل تصادفی (random) انجام گیرد در این صورت فرمول بالا به شکل رابطه زیر تغییر می کند.

$$J_v = \sum (1/S_i) + N_r/5 \quad [۸]$$

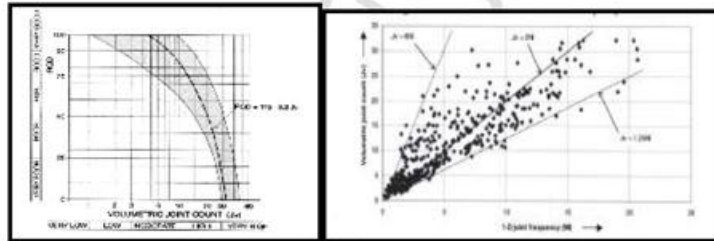
در اینجا N_r عبارت است از تعداد درزه های تصادفی مشاهده شده در یک منطقه است که طولشان در منطقه قرار گرفته باشد. در شکل ۱ ارتباط بین مقدار RQD و J_v نشان داده شده است.

برای محاسبه J_v در مواردی که کار مشاهده به صورت یک بعدی انجام می گیرد مانند Scanline از رابطه و نمودار زیر استفاده می گردد:

$$J_v = K_1 * N_1 \quad [۸]$$

N_1 = تعداد درزه هایی که مسیر Scanline (متر) را قطع می کنند.

K_1 = فاکتور همبستگی که با استفاده از نمودار زیر بدست می آید. (شکل ۲)

شکل ۱- ارتباط بین J_v و RQD

شکل ۲- تغییرات رابطه $J_v = K_1 * N_1$ برای انواع بلوکها و جهات مشاهده شده در سطح [۹].

جدول ۳- رده بندی تعداد درزه ها در واحد حجم [۹]

مقدار J_v	توصیف J_v	توصیف درزه داری
> 3		توده ای
۱-۳	خیلی کم	خیلی کم درزه دار
۳-۱	کم	کم درزه دار
۱۰-۳	متوسط تا بالا	متوسط درزه دار
۳۰-۱۰	بالا	بسیار درزه دار
۱۰۰-۳۰	خیلی بالا	خیلی زیاد درزه دار
> 100	خیلی بالا	خرد شده

در جدول شماره ۳ دامنه تقویمی رات J۷ در واحد حجم توده سنگ نشان داده شده است. که با توجه به مقدار J۷ می توان توصیه مناسب از درزه های منطقه ارائه کرد. نتایج استفاده از روش اخیر جهت محاسبه RQD در منطقه ی تنگ تی نشان می دهد که RQD برابر ۸۸٪ می باشد. همچنین می زن شاخص RQD در منطقه گاو زرده ۹۵٪ برآورد گردیده است که با توجه به جدول توصیه فی شماره ۳ هر دو منطقه از نظر درزه داری در رده خیلی زیاد درزه دار قرار می گیرند.

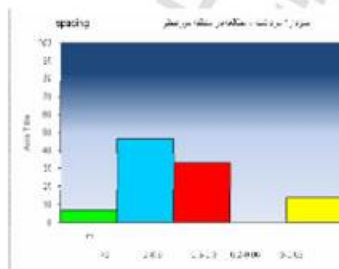
فاصله ناپیوستگیها:

از عوامل موثر در بررسی توده سنگ ، فاصله بین دو ناپیوستگی متوالی است که معمولا به صورت میانگین فواصل عمودی بین درزه های موجود در یک دسته درزه در نظر گرفته می شود [۱]. این فاکتور تاثیر قابل ملاحظه ای بر نفوذ پذیری توده سنگ دارد . علاوه بر آن این عامل به همراه عواملی چون جهت داری و تعداد دسته درزه ، شکل و اندازه قطعات و بلوک های سنگی را کنترل می کند .

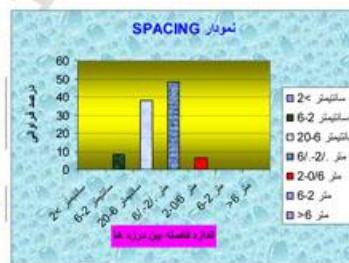
جهت انجام این بخش از کار اقدام به برداشت فاصله دو درزه مجاور هم می گردد و در این کار باید دقت شود فاصله به شکل عمودی بین دو سطح ناپیوستگی اندازه گیری گردد [۱]. جدول ۴ طبقه بندی فاصله ناپیوستگی های توده سنگ را نشان می دهد بر اساس آنچه در بالا گفته شد اقدام به آنالیز فاصله تمام ناپیوستگی های برداشت شده در مناطق مورد مطالعه شده است که نتایج آن به شکل نمودار میله ای ارائه شده است. (شکل ۳ و ۴)

جدول ۴- طبقه بندی فاصله ناپیوستگی های توده سنگ [۱]

توصیف	فاصله
کاملا بسته	> 20 میلیمتر
خیلی بسته	۲۰-۶۰ میلیمتر
بسته	۶۰-۲۰۰ میلیمتر
متوسط	۲-۱۶ متر
باز	۲-۱۶ متر
خیلی باز	۲-۶ متر
بی نهایت باز	> 6 متر

شکل ۴- فاصله داری توده سنگ منطقه گاو زرده

شکل ۳- فاصله داری توده سنگ منطقه تنگ تی

با دقت در شکل ۳ و ۴ ، مشاهده می گردد که غالب باز شدگی های توده های سنگ موجود در هر دو منطقه در بازه ۲-۰۶ متر قرار دارد در نتیجه بر اساس جدول ۳ سنگ های منطقه در رده سنگ های با Spacing باز قرار می گیرند.

ناهمواری های سطح درزه:

ناهمواری یا زبری سطح درزه معروف درجه ناصافی یا موج بودن ذاتی سطح ناپیوستگی است [۱]. در جاهایی که دو دیواره ناپیوستگی در تماس مستقیم با هم هستند، ناهمواری ها نقش مهمی در مقاومت برشی توده سنگ ایفا می کنند. با افزایش عرض باز شدگی و ضخامت مواد پر کننده یا وجود هر نوع جابه جایی قبلی، از اهمیت ناهمواری ها به سرعت کاسته می شود [۱]. جهت برداشت این پارامتر در منطقه با استفاده از خط کش، برداشت ناهمواری سطوح درزه صورت گرفته است. در این روش در روی سطح هر ناپیوستگی و ترجیحا در امتدادی که پیش بینی لغزش دو سطح ناپیوستگی در امتداد آن می رود حداقل ۵ بار اقدام به برداشت نیمرخ ناهمواری با استفاده از خط کش شده است. سپس نیمرخ های برداشت بر روی کاغذ انتقال داده شده و با استفاده از استاندارد های ISRM, 1982 این نیمرخ ها بر اساس نزدیکترین استاندارد طبقه بندی و در نهایت با یک میانگین گیری از برداشت انجام گرفته نزدیکترین نیمرخ استاندارد برای هر سطح مشخص شده است. در بررسی نتایج حاصل از آنالیز ناهمواری سطح ناپیوستگی های مناطق مورد مطالعه مشاهده می گردد که در مناطقی که سنگ از کیفیت خوبی برخوردار است سطح غالب ناپیوستگی ها زبر و موج بوده که این موضوع در قفل شده بخش های اطراف سطح درزه و جایجایی کمتر آنها موثر می باشد در عین حال این فاکتور تحت الشعاع باز بودن زیاد ناپیوستگی ها و حضور مواد رسی قرار می گیرد. در محدوده های مورد مطالعه، ناهمواری های سطح درزه از نوع Rough می باشد. (جدول ۵)

جدول ۵ - کلاس های مختلف ناهمواری سطح ناپیوستگی ها

خش لغز (SLICKSIDE)	نرم (SMOOTH)	زبر (ROUGH)	ناهمواری کوچک ← مقیاس ناهمواری متوسط ↑ خیاس
پله ای با خش لغز (III) مواج با خش لغز (VI)	پله ای نرم (II) مواج نرم (V)	پله ای زبر (I) مواج زبر (IV)	پله ای (STEPPED) مواج (UNDULATING)
مسطح با خش لغز (IX)	مسطح نرم (VIII)	مسطح زبر (VII)	مسطح (PLANAR)

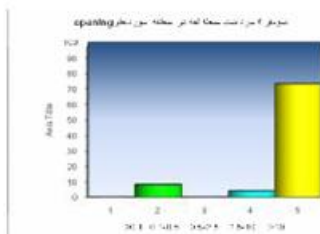
باز شدگی:

باز شدگی به فاصله عمودی بین دو دیواره یک ناپیوستگی اطلاق می گردد که ممکن است از هوا یا آب پر شده باشد [۱]. باز شدگی های بزرگ ممکن است بر اثر جایجایی برشی در سطح یک ناپیوستگی که از ناهمواری و تموج قابل ملاحظه ای برخوردار است، باز شدن ترک های کششی و یا حل شدن مواد در دیواره های ناپیوستگی، به وجود آیند. باز شدگی تاثیر به سزایی در میزان نفوذ پذیری سیالات در توده سنگ و سست کردن توده سنگ دارد [۱]. از طرفی می توان گفت این فاکتور در بروز عواملی چون فشار آب به داخل درزه، هجوم سیالات به داخل فضای حفاری شده و فرار آب از مخازن ذخیره آب در سدها نقش مهمی دارد.

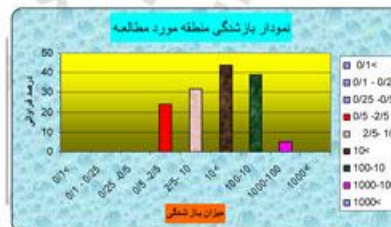
به منظور اندازه گیری این فاکتور در روی زمین، از خط کش جهت اندازه گیری باز شدگی ها استفاده شده است. سپس هر برداشت مطابق با استاندارد ISRM, 1981 در کلاس های قرار گرفته است. (جدول ۶) جهت آنالیز برداشت های انجام گرفته در هر کلاس به باز شدگی های موجود یک کد خاص داده شده، با استفاده از برنامه Excel اقدام به ترسیم نمودار های فراوانی باز شدگی ناپیوستگی ها شده است. (شکل ۵ و ۶)

میزان باز شدگی (mm)	توصیف	وضوح ناپوستگی
>۱	کاملاً بسته	
۱-۲۵	بسته	ناپوستگی های بسته
۰.۲۵-۰.۵	نسبتاً بسته	
۰.۵-۲/۵	کمی باز	
۲/۵-۱۰	نسبتاً باز	ناپوستگی های باز
>۱۰	باز	
۱۰-۱۰۰	خیلی باز	
۱۰۰-۱۰۰۰	بی نهایت باز	ناپوستگی های خیلی باز
>۱۰۰۰	غار مانند	

شکل ۶- نتایج آنالیز منطقه گاو زرده

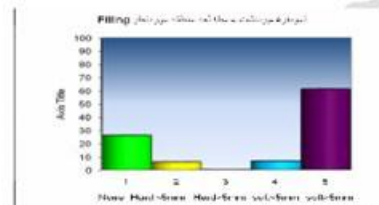
شکل ۵- نتایج آنالیز منطقه تنگ تیر

پیر شدگی:

پیر شدگی به حالتی گفته می شود که فاصله بین دو دیواره ناپوستگی از موادی نظیر کلسیت، کلریت، سیلت، خرده سنگ و دیگر مواد ناشی از فرآیندهای هوازدگی و آلتراسیون پر شده باشد [۱]. جهت شناسایی نوع مواد پر کننده ناپوستگی ها در مناطق مورد مطالعه، پس از اندازه گیری عرض پرشدگی در چند نقطه از ناپوستگی، میانگین برداشت ها به عنوان عرض پرشدگی ثبت گردیده است. جهت تشخیص نوع پر کننده از آزمایش فتیله کردن موارد مشکوک به رس استفاده شده است. با توجه به این موارد با یک کار آماری بر روی داده های موجود با استفاده از برنامه EXCEL اقدام به ترسیم نمودار وضعیت نوع مواد پر کننده موجود در ناپوستگی ها شده است. نتایج به دست آمده از آنالیز برداشت های صحرائی از مناطق مورد مطالعه نشان دهنده آن است که، غالب سطح ناپوستگی ها، بویژه در مناطقی که توده سنگ از کیفیت خوبی برخوردار نیست، توسط مصالح رسی پر شده اند. این موضوع در کاهش شدید مقاومت برشی درزه ها، ازدیاد پتانسیل ناپایداری دامنه های سنگی منطقه، و از طرفی ایجاد بستر مناسب برای رشد درختان سازگار با منطقه، و تبعات ناشی از رشد ریشه در ختان نقش مهمی را ایفا می کند. (شکل ۸ و ۷)

شکل ۷- نتایج آنالیز منطقه تنگ تیر

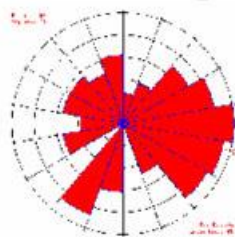

شکل ۸- نتایج آنالیز منطقه گاو زرده

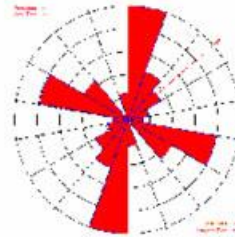
جهت داری:

این پارامتر معرف موقعیت فضایی ناپیوستگی نسبت به امتداد شمال جغرافیایی می باشد که توسط آزمایش امتداد ناپیوستگی ، مقدار شیب واقعی سطح ناپیوستگی و جهت میل خط بزرگترین شیب ناپیوستگی توسط کمیاس اندازه گیری می شود. در این روش معمولاً از کمیاس های مدل کلار که می توان با آن هم زمان شیب و جهت بزرگترین شیب (Dip/Dip direction) را قرائت کرد، استفاده می گردد [۵].

در این پژوهش نیز با استفاده کمیاس مدل کلار و روش *Scanline* اقدام به برداشت شیب و جهت شیب تمام ناپیوستگی هایی شده است که امتداد متر را قطع کرده اند. به علت ناهمواری موجود در سطح اکثر ناپیوستگی ها به جز اندک صفحات لایه بندی ابتدا در سطح ناهمواری صفحه چوبی قرار گرفته و سپس از سطح این تخته که مماس بر سطح ناپیوستگی بوده شیب و جهت شیب قرائت شده است. با توجه به برداشت های انجام گرفته جهت ارائه نتایج، دیاگرام گل سرخی (Rose diagrams) ترسیم شده است. (شکل ۹ و ۱۰)

شکل ۹- دیگرام گل سرخی حاصل از مطالعات منطقه تنگ تیر

شکل ۱۰- دیگرام گل سرخی حاصل از مطالعات منطقه گاو زرده

نتیجه گیری:

با توجه به دیاگرام تهیه شده از ناپیوستگی های برداشت شده از سطح مناطق مورد مطالعه مشاهده می گردد، که در مکان هایی که توده های سنگی از کیفیت مناسبی برخوردار نمی باشند، تعداد دسته درزه ها بیشتر و در عین حال جهت شیب غالب ناپیوستگیها در جهت شیب دامنه می باشد. این موضوع باعث شده تا در این مکان ها توده سنگ و پایداری دامنه ها از کیفیت و وضعیت مناسبی برخوردار نباشد. کیفیت پای داری شیب منطقه تنگ تیر و گاو زرده بسیار پایین می باشد به صورتی که در محدوده POOR قرار گرفته است. بنابر این احتمال ریزش بلوک های سنگی به جاده بسیار بالا و خطر زا است. لذا باید با استفاده از روش های اصولی و مهندسی کاهش شیب دیواره ها و ایجاد دیواره های محکم بتونی در مسیر جاده در مناطق پر شیب و... احتمال ریزش بلوک های سنگی به درون جاده را کم و ضریب ایمنی جان و امنیست جاده را بالا برد.

فهرست منابع:

- ۱- فهیمی فرا، روش آزمایش های مکانیک سنگ مبنای نظری و استاندارد ها، انتشارات دانشگاه صنعتی امیر کبیر، ۱۳۸۲.
- ۲- خانلری، غ. زمین شناسی مهندسی ویژه دانشجویان عمران، انتشارات دانشگاه بو علی سینا، ۱۳۸۴.
- ۳- اجل لونیان، ر.، محمدی، د.، رده بندی توده سنگ روشی کاربردی در مهندسی عمران، انتشارات فن اوران، ۱۳۸۲.
- ۴- حسینی، م.ف.، درآمدی بر مکانیک سنگ، مرکز خدمات فرهنگی سالکان ۱۳۷۹.
- ۵- پورکرمانی، م.، معتمدی، ج.، روش های اساسی زمین شناسی ساختمانی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۱.

*- rock mass characteristics - institute of geological & Nuclear Sciences Limited . 2002 .

۷- rock mass characterization for underground Hard rock mines -D.Milne / J.hadjigeorgiou / r. pakalnis . 1990.

۸- pulmstrom . a. a rock mass characterization system for rock engineering purposes . phd thesis , oslo university . 1995.

9- Methods to Quantify the parameters Applied in the RMI . Douglas . A . Williamson and e . Rodney Kuhn . 1988.

10- D.U. Deere , D.W.Deere , THE Rock quality designation (RQD) index in practice 1988

اولین همایش ملی معدن و علوم وابسته

اسفند ۱۳۸۸

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد طبس

اولین همایش ملی معدن و علوم وابسته
دانشگاه آزاد اسلامی واحد طبس
1388